

Toplumsal Dayanışma için
Psikologlar Derneği

DEPREM SONRASI DEĞERLENDİRME RAPORU

Kahramanmaraş
Hatay/Antakya
Adıyaman
Mersin

24 Mart 2023

**RAPORLAYANLAR VE
KATKIDA BULUNANLAR:**

Aslı Aydemir
Ayliz Onaylı
Bilge Tınaz
Burcu Çolak
Ebubekir Gönan
Gökçeçiçek Korkmaz
Kübra Aygün
Meltem Demirtaş
Meryem Betül Topkaya
Sercan Karlıdağ

TODAP

www.todap.org

@todapder

@todapder

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	4
GİDİLEN DEPREM BÖLGELERİ	6
Kahramanmaraş-Pazarcık (9-15 Şubat 2023).....	6
Hatay/Antakya (17-25 Şubat 2023).....	9
Adıyaman (15-19 Şubat 2023).....	11
Mersin (6-9 ve 18-23 Şubat 2023).....	12
Farklı Toplumsal Gruplar Özelinde Aktarımlar	12
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	17
1. Depreme yönelik nedensel açıklamalar: Siyasi enkaz / kader / komplo.....	18
2. Belirsizlik ile başa çıkma / İki örnek: Yer kimliği ve eğitim beklentileri.....	19
3. Ayrımcılık ve şiddetin farklılaşan yüzleri / İki örnek: Erkek şiddeti ve göçmen düşmanlığı.....	21
4. Yoksunluk ve politik güven(sizlik).....	21
5. Dayanışma, sosyal temas ve politik angajmanların değişimi	22
6. Kayıplar ve yaslar: Ölüye saygı ve adalet	22
7. Depremle açığa çıkan duygular	23
8. Hayvanların koşulları	23
ÖNERİ VE TALEPLER	25

SUNUŞ

6 Şubat 2023 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi'ne göre, saat 04:17'de Gaziantep'in Şehitkamil ilçesi merkezli 7.7 ve saat 13:24'te Kahramanmaraş'ın Ekinözü ilçesi merkezli 7.6 büyüklüklerinde iki ayrı deprem gerçekleşti. Kamuoyunda Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan merkezli olarak ifade edilen bu iki ayrı depremden 15 milyon kişi doğrudan etkilenirken on binlerce¹ can kaybı oldu. Bu iki büyük depremle birlikte durumun vahameti daha ilk günden ortadaydı. Deprem çok büyük bir bölgeyi ve milyonlarca canlıyı etkilemişti. Yapılması gereken, bir yandan enkaz altındakileri kurtarma girişimlerini başlatmak, diğer yandan hayatta kalanları güvenli alanlara taşıyarak ihtiyaçlarını karşılamaktı. Öte yandan, kamu otoriteleri nezdinde afet ve acil durum yönetimindeki hata, ihmal ve boşluklar kendini göstermekteydi. Bu da, deyim yerindeyse bütün coğrafyaya yayıldığı üzere, kaygı ve belirsizlik atmosferini gün geçtikçe genişletti ve derinleştirdi.

Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP) üyesi psikologlar olarak, deprem bölgesindeki varlığımız, dayanışmacı perspektifle acil ihtiyaçların belirlenmesi ve giderilmesi yönündeki çalışmalara katılımı önceleyerek psikolojik ilk yardım ve psikososyal dayanışma faaliyetlerini örmeye yönelik arayışlarımıza dayanıyordu. Bu süreçte mesleki kimliklerimizin yanı sıra aynı toplumsal/sınıfsal eşitsizlik koşullarında yaşamaya mecbur bırakılan, çeşitli biçimlerde ayrımcılığa maruz kalan ve/veya yok sayılan yurttaşlar olarak da hayatta kalanlarla toplumsal dayanışmayı örme ve güçlendirme amacıyla deprem bölgesinde bulunduğumuzu belirtmek isteriz. İktidar temsilcileri ilk günden itibaren rant masalarında toplaşırken depremin ilk gününden itibaren depremden etkilenenlerin her türlü ihtiyacı, ağırlıklı olarak, bu bölgelerde bulunan çeşitli örgütler, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır. Biz, TODAP'lı psikologlar da gönüllülerle dayanışma içinde yeri geldiğinde en temel ihtiyaçların karşılanmasına destek olmak (tırlardaki aynı yardımları indirme ve dağıtımını organize etme, depo düzenleme vb.), yeri geldiğinde ise psikoloji bilgi ve pratiği doğrultusunda, insanları dinleyerek, acılarını paylaşmaya, yaşadıkları büyük yıkım ve kayıplar karşısında hissettiklerini ifade etmelerine, duygularını anlamlandırmalarına, kendileri ve çocukları hakkında danışmak istedikleri konularda psikososyal destekler sunmaya çalış-

¹ Resmi mercilerden yapılan açıklamaya göre can kaybı/ölüm sayısı elli bine yakınken, çeşitli siyasi parti temsilcileri ve basın mensupları, söz konusu rakamların resmi can kaybı/ölüm sayısı gerçeği yansıtmaktan uzak olduğunu ifade etmektedir. Benzer biçimde kendilerine ulaşamayan insanların sayısı konusunda da bir muğlaklık söz konusudur.

tık. Bütün süreç boyunca, zaten var olan toplumsal/sınıfsal eşitsizliklerin böylesi büyük felaketler karşısında daha da derinleştiğini bildiğimiz için depremde etkilenen kadınların, çocukların, yaşlıların, LGBTİ+ların, Kürtlerin, Arapların, Çingene/Romanların, göçmenlerin, Alevilerin, işçilerin/işsizlerin, ezcümle yoksul ve ezilen kesimlerin daha fazla yanında olmaya gayret ettik.

Psikososyal dayanışma faaliyetlerimizi çeşitli kollardan sürdürmekteyiz. 6-25 Şubat tarih aralığını kapsayacak şekilde, depremin etkilediği Kahramanmaraş, Hatay/Antakya, Adıyaman ve Mersin illerine dair değerlendirmelerimizi, çıkardığımız bazı sonuçları ve orta-uzun vadeli önerilerimizi kamuoyuyla paylaşma amaç ve sorumluluğu ile bu raporu ilk gözlem ve değerlendirme çıktısı olarak hazırlamış bulunmaktayız.

24.03.2023

Defne-Sevgi Parkı'ndan.

GİDİLEN DEPREM BÖLGELERİ

Kahramanmaraş-Pazarcık (9-15 Şubat 2023)

Genel durum. Pazarcık'ta, 6 Şubat'ta peş peşe meydana gelen iki büyük deprem itibariyle, çok sayıda can kaybı ve yaralı olduğu ve çok sayıda binanın yıkılmış, geriye kalan çoğunun ise ağır hasarlı olduğu tespit edilmişti. Depremden ardından üçüncü gün yola çıkarak Pazarcık'a gittik ve depremden önce cemevi olan, deprem sonrası koordinasyon merkezine dönüştürülen Hasankoca Dayanışma Evi'ne dahil olduk. Dayanışma Evi, evini kaybeden ya da evi ağır hasarlı durumda olan yurttaşların barındığı, hafif hasarla depremi atlaman ve gece evine dönen yurttaşların da günlük yeme, içme, sosyalleşme gibi ihtiyaçlarını karşıladığı, gelen yardımların (gıda, hijyen, giyim) depolandığı, civar köy ve ilçelere dağıtılmak üzere tasniflendiği, gönüllüler tarafından sürdürülen kolektif bir düzene sahipti. Bizler de orada bulunduğumuz günlerin bir kısmında dayanışma çalışmalarının parçası olduk, bir kısmında da, Halkların Demokratik Kongresi (HDK) Sağlık Meclisi'nin ve Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası'nın (SES) oluşturduğu gezici sağlık ekiplerine dahil olarak, köylerde sağlık taramasına katıldık. Bu süreçte Pazarcık ile çevre belde, köy ve mahallelerindeki (Maksutuşağı, Arslanbey, Bertizler, Yukarı Evi, Kizirli, Haydarlı, Küçükören, Yeşilova, Söğütlü, Akçalar, Şallıuşağı, Narlı, Sakarkaya, Cöynük, Bozlar, Üngüt Minyanlı, Büyük Nacar) yurttaşlar ile psikososyal dayanışma hâlinde bulunduk.

Bölgeye dair ilk elden edindiğimiz bilgiler, ilçe sınırlarına bir çadır kentin kurulmuş olduğu ve ilçede yaşamaya devam eden kişi sayısının oldukça az olduğu yönündeydi. İlçedeki caddelerin çoğu; yıkılan binalar dolayısıyla kapanmış, geriye kalan birkaç tanesi ise araçla ya da yürüyerek geçmek için (hasar gören binaların yıkılma tehlikesi dolayısıyla) oldukça riskli gözükmekteydi. Çadır kentin imkânlarını görebilme şansımız olmadı, fakat kapasitesinin az olduğunu ve ilçede yaşayan insanların çok büyük kısmının göç etmeye çalıştığını biliyoruz. Göç durumu ise, olanca karmaşıklık ve düzensizlik içinde kimin ne kadar imkânı varsa ancak o kadar güvenli bir yere gitmeye çalıştığı yönündeydi.

Köylerde ise durum görece değişkendi. Can kaybının ve hasarın olmadığı köylerden, çok sayıda can kaybının ve maddi hasarın olduğu köylere ve bölgede yaşayanların deyimiyle "yok olan" köylere doğru bir yelpaze olduğu söylenebilir. Her köyün kendi özgül durumu vardı. Fakat köylerin birçoğunda insanlar, hasar durumuna bakmaksızın evlere girmekten imtina ediyorlardı. Devlet kurumları bölgeye ilk haftanın sonuna doğru gelmeye başlamıştı. Dağıtılan çadırların sayıları yetersizdi ve soba neredeyse hiç dağıtılmıyordu. İlçeye yakın ve ulaşımı kolay olan köylerle birlikte (kış şartlarının da etkisiyle) hiçbir karayolu bağlantısı olmayan köyler;

ciddi hasar görmüş dar geçitler ve köprüler, üzerine kaya parçası düşen karayolları mevcuttu ve yolların onarılmasına dair bir çaba da görülüyordu. Çoğu köye elektrik ilk haftanın sonuna doğru gelmeye başlasa da gün içinde elektrikler sık sık kesiliyordu. Şebeke suyu güvenli değildi, dolayısıyla salgın riski söz konusuydu ve geceleri donan su, ancak öğleden sonra çözülüp 1-2 saat akıyor, akşam üzeri tekrar donmaya başlıyordu.

Özgül durum. Pazarcık ve çevre köyler, etnik ve inanç kimliği bakımından çeşitlilik arz etmekle birlikte Kürt-Alevi nüfusun yoğun olduğu ve '78 Maraş Katliamı sonrası Avrupa'ya oldukça göç vermiş bir bölgedir. İlçede Avrupa bağlantısı olanların bir kısmı güvenli bölgelere göç etmeye çalışırken, geride kalanlar yoksullukla/yoksunlukla mücadele etmeye çalışıyorlardı.

Bölgede genç nüfusun şehir dışı ve yurt dışına göç etme eğilimi olduğu için yaşlı nüfus nispeten yoğunlukta idi. Bu da kronik hastalık oranını göz önünde bulundurmayı gerektiren bir husustu. Kronik hastalar, eğer enkaz altındaki kimlik kartlarına ulaşabilirlerse ancak birinci haftadan sonra ilaçlarına tedricen ulaşabilme imkânına sahip oldular.

Bazı köylerde konuşma zorluğu, öğrenme güçlüğü ve farklı nöroçeşitliliklere sahip özel gereksinimli çocuklar ve yetişkinlerin olduğunu gözlemledik. Depremle birlikte özel eğitim ve dil-konuşma terapilerine devam edememekle birlikte ilaçlarını edinmekte dahi zorlanmaktalardı.

Köylerde devlet eliyle yapılan yardım organizasyonları açıkça Kürt-Aleviler aleyhine adaletsizce işliyordu. Bazı köylerdeki yurttaşlardan, muhtarların gelen yardımları kendi evinde biriktirdiği, yalnızca kendi akrabalarına verdiği ve özellikle Kürt ailelerin ihtiyaçlarının karşılamadığı aktarımını aldık. Bir Kürt köyünde yardımlar karakolda depolanıyor ve ancak gelebilen yurttaşlara veriliyordu. Yardımların bir noktada depolanması anlaşılır olmakla birlikte adil bir dağıtımın yapılmadığı, bu depolama noktalarına gidemeyen, özellikle yaşlılar ve küçük çocukları olan kadınların yaşamsal ihtiyaçlarına erişemediği görülmekteydi. Dağıtımlar organizasyonlu ve sistemli olmadığı için kimi köylerde ise yol kenarlarında ıslak kıyafet yığınlarının olduğunu gözledik. Köylerde uzak dağıtım noktalarına gidenlerin çoğunlukla erkek olmaları nedeniyle kadınların iç çamaşırı ve hijyen ihtiyaçlarının unutulduğu, çocuk ve bebeklerin mama, bez ihtiyaçlarının eksik ya da yaşına uygun olmayan biçimde sağlandığı da gözlediklerimizdendi.

Yine Maraş merkezden çok kişinin deprem sonrası taşındığı, 100 çocuğun bulunduğu Göynük köyünde şampuan, tarak gibi ihtiyaçların, temel ihtiyaç olarak görülmeyip karşılanmadığını, anneler ve çocukların bu durum sebebiyle zorlandığını gözlemledik. Yine aynı köyde çocuk sayısının deprem sonrası 50'den 100'e çıkması ve köye yalnızca tek bir büyük çadır verilmesi sebebiyle köyde yaşayan anneler, çocuklara yatacak alan açmak için uzanamadıklarını, oturmak zorunda kaldıklarını, bu nedenle uyuyamadıklarını aktardılar.

Hasankoca Dayanışma Evi'nde ise bir süre çalıştığımız giyim çadırlarına gelip kendileri ve diğer aile bireyleri için kıyafet almaktan çekinen, utanan erkeklerin ka-

dınları kıyafet almaya göndermesine sıkça şahit olduk. Bu durum kırılğan erkekliğin bir emaresi olarak üzerine düşünmeye değer gözükmektedir. Öte yandan, bunun yol açtığı ya da pekiştirdiği ölçüde bakım emeğindeki söz konusu eşitsizlik, kadınların hem giyim çadırlarında çocuklarına, eşlerine kıyafet alması hem de iki-üç ailenin bir arada yaşadığı evlerde, çadırlarda birden fazla ailenin yükünü üstlenmek zorunda kalması patriyarkal sömürüye açık bir örnek teşkil etmektedir. Yıkımın fazla olduğu bir köye sağlık taramasına gittiğimizde ise, yalnızca bir kere dışarıdan hazır yemek geldiğini aktaran kadınların, geceleri evlerde yatamadıklarını, dışarıda kalmak zorunda kaldıklarını fakat gündüzleri birçok çatlağı bulunan eve girip yemek yapmak zorunda kaldıklarını ve bu nedenle yoğun bir kaygı yaşadıklarını gözlemledik. Yine bir köyde yemek yiyemeyen, tuvaletini açık alanda yapması gerektiği için yapamayan, sürekli sarsılıyormuş hissiyle uyuyamayan bir kadını dinlerken, sosyal desteğe ihtiyaç duyduğunu, ailesinin olduğu şehre gitmek istediğini fakat eşinin izin vermediğini öğrendik.

Depremi yedinci günü henüz çadır ihtiyacı karşılanmamış köylüler kendi imkânlarıyla oluşturdukları; soğuk hava şartlarına dayanıksız naylon çadırlarda, yarı hasar görmüş durumda olan ahırlarında ve seralarda, römorklarda üç-dört (bu sayı çoğunlukla artmakla birlikte daha azına denk gelmedik) aile hâlinde kalabalık bir nüfusla kalıyorlardı. Tüm bu açık alanda barınma çabaları içinde küçük çocuğu, engelli veya yaşlı aile bireyi olanlar tüm kaygılarına ve korkularına rağmen evlerinde yaşamak mecburiyetinde bırakılmışlardı. Merkezdeki büyük yıkımın ardından birçok aile, köylerde evi yıkılmayan akrabalarının yanına yerleşmişti. Görece az hasarlı sayılan fakat birçok çatlak bulunan evlerde kalanlar, özellikle kadınlar ve çocuklar, ani uyanma, sık sık sarsıntı hissetme, altına kaçırma, yoğun kaygı gibi sorunlar yaşıyorlardı.

Çocukların akranlarıyla bir arada ve bir oyun alanına sahip oldukları köylerde; kaybın yasına, kaygı ve korkulara, depremin yarattığı duygu hâllerine dair ifadenin, oyunların, anlamlandırma gayretinin daha yoğun olduğunu gözledik.

Bizlerin, aynı zamanda Pazarcık Kriz Koordinasyon Merkezi olan Hasankoca Dayanışma Evi'nden ayrılışı, depremin ancak onuncu günü varlığını hatırlatan devletin koordinasyon merkezine kayyum atamasıyla gerçekleşti. Çok sayıda jandarma eşliğinde müdahalede bulunan Pazarcık kaymakamı, toplanılan yardımların ancak AFAD tarafından dağıtılabileceğini söyleyerek buradaki gönüllüler ve yurttaşların dayanışmasına engel oldu. Depremden hayatta kalan ve kurulan dayanışma ağının bir parçası olmuş yurttaşlar, buradaki kolektif emeği gasp eden kamu otoriteleriyle baş başa kaldı. Bizler koordinasyonla beraber alandan ayrılmak zorunda kalıp sağlık ekibinin bir kısmıyla birlikte Adıyaman Yeni Mahalle Cemevi'ne gitmek üzere yola çıktık. Bizlerle birlikte Dayanışma Evi'nden ayrılan yurttaşların ertesi günlerde barınma ihtiyaçlarının sürdüğü, çadırkentlerde kalmak üzere sıra bekledikleri; Dayanışma Evi'nde bir süre kalmaya devam edenlerin ise temel ihtiyaçlarının dahi karşılanmadığı bilgisini edindikten hemen sonra revirin ve gasp edilen tıbbi malzemelerin talan edildiğine bir video vasıtasıyla tanık olduk.

Hatay/Antakya (17-25 Şubat 2023)

Genel durum. Hatay/Antakya 6 Şubat'taki ilk depremin ardından sürekli artçılarının yaşandığı bir il olmasının yanı sıra 20 Şubat 2023 tarihinde 20:04'te Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi'ne göre, Samandağ ilçesi merkezli 6.4 büyüklüğündeki ayrı bir depremi daha yaşadı. Antakya'da bulunduğumuz sırada gerçekleşen bu depremde yine can kaybı yaşandı, hasar gören binalardan yıkılanlar oldu. Bu sebeple diğer deprem bölgelerine kıyasla akut ihtiyaçların Antakya için daha uzun süreli olarak gerekli olduğunu birlikte deneyimledik. TODAP olarak 17-25 Şubat 2023 tarihleri arasında 2012 yılında Antakya'dan ayrılarak ayrı bir ilçe yapılan Defne'de yer alan Sevgi Parkı'nda bulunduk. Bu süre zarfında hem yerleşik olduğumuz Defne'de hem de Türk Tabipleri Birliği (TTB) ve Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası'nın (SES) sağlık taraması yapan ekiplerine psikologlar olarak dahil olarak Defne ilçesi dışında Antakya ilçesi (Alaattin, Alahan, Alazı, Büyükdalyan, Saçaklı, Suvatlı, Üçgedik, Yeşilova, Serinyol, Üzümdalı, Bitiren, Madenboyu, Demirköprü ve Bohşin Mahalleleri), Altınözü ilçesi (Tokaçlı, Oymaklı, Çetenli, Babatorun, Kılıçtutan Mahalleleri) ve Narlıca ilçesinde gezici olarak psikososyal dayanışmanın bir parçası olmaya gayret ettik.

Özgül durum. Altınözü ilçesinin görülen mahallelerinde/köylerinde sadece o köyün sakinleri değil, ilk depremden sonra evi yıkılmış ya da ağır hasarlı olan ilçelerden gelmiş yurttaşlar da vardı. Altınözü ve köylerinde Antakya ve Defne'ye kıyasla yıkımın daha az olduğu ancak yine de hasarlı binalar olması sebebiyle insanların evlerine girmedikleri, sınırlı sayıdaki AFAD ya da başka ülkelerce (Çin, Bangladeş, Pakistan vb.) ulaştırılmış yahut da depremden etkilenen yurttaşların kendi imkânlarıyla oluşturdukları naylon çadırlarda, seralar ve ahırlarda kaldığını gözledik.

Narlıca İlçesi genel olarak Suriyeli göçmenlerin çokça yaşadığı bir yerdi. Çoğuna çadır ulaşmadığı için tırlarda birkaç aile birlikte kalanlar vardı. Yemek dışında hiçbir temel ihtiyacın gitmediği bir ilçe olduğunu belirtmeliyiz. Çocukların çoğunda kusma ve ishal semptomları vardı. Buna dayanarak, sağlıkçılar salgın hastalıkların başlamış olabileceği sonucuna vardılar. Narlıca İlçesi'nde bulunan bir ortaokulda birçok kişi kalıyordu. Diğer yerlere göre okulun olanakları çok daha düzgündü. En azından suyun ve elektriğin olması hijyen ve sosyallik açısından birçok insanın hayatını kolaylaştırıyordu. Orada kalan bir kadın eskiden göçmenlerin de burada kaldığını fakat göçmen düşmanlığı sebebiyle atıldıklarını aktardı.

Defne 2012 yılında ilgili yasanın yürürlüğe girmesiyle Antakya ilçesinden ayrılmış ve ayrı bir ilçe olmuş, çoğunlukla Arap Alevilerinin ikamet ettiği bir ilçedir. Depremin ilk gününden itibaren, kamu otoritelerinin değil, sol-sosyalist (TİP, Halkçileri, TÖP, SODAP, Kaldıraç vd.), feminist örgütler (örn., Mor Dayanışma, Kadın Savunma Ağı) ve meslek odası/sendikalar (örn., TTB, SES) ve hayvanlar için İBB Veterinerlik Hizmetleri ile Hayvan Hakları Federasyonu (HAYTAP) yanı sıra gönüllü aşçılar Sevgi ve Dostluk Parkı'nda yer alarak yiyecek, giyecek, su gibi depremden etkilenen yurttaşların ve gönüllülerin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere dayanışma içinde oldular. Bununla birlikte polis, asker ve jandarma Sevgi Parkı yakınındaki

Sevsen-Nezhat Şahin Ortaokulu'ndaydı. Defne'de Sevgi Parkı, Dostluk Parkı ve Dr. Atıf Seyfettinođlu Parkı'nda gönüllüler ve yerli halkın çadırları birlikteydi. Binaların neredeyse tümü hasarlı olduğu için ilçede başka bir ile ya da daha az hasar görmüş olan köylere yoğun bir göç olduğunu; göç etmeyen yurttaşların evlerinin yakınlarında ya arabada kaldıklarını yahut da temin edebilmişlerse çadırlarda kaldıklarını gördük. Şehir merkezinde kalan yurttaşlar dışında daha çok merkeze yürüme mesafesinde olan köylülerin ve aracı olanların merkezdeki dayanışma noktalarına erişebildiği, bu sebeple merkezden uzak bölgelerin kalıcı ya da mobil/gezici dayanışma noktalarına ihtiyacı olduğu açıktı. Temel ihtiyaçlar ise gıda, su gibi hayati gereksinimlerden iç çamaşırı, ped gibi hijyen malzemelerine, tüp, kova gibi pek çok yoksunluğa dek sayısız çeşitlilikteydi. Yanı sıra, depremde etkilenenlerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları için destek arayışında oldukları görüldü. Deprem sonrasındaki bu akut temel ve psikososyal ihtiyaçlar, 20 Şubat'ta gerçekleşen 6.4 şiddetindeki depremde sonra Hatay/Antakya için yoğun bir artış gösterdi. Çevre mahalle ve köylerde evlerinde hasar olmadığı için ihtiyaçlarını evlerine girerek karşılayabilen insanların bu son deprem itibariyle evlere girmeyi tamamen terk etmesiyle destek almak için girilen sıralar misliyle uzadı. Yaşanan büyük depremlerin üzerinden iki hafta sonra yaşanan bu deprem ile tetiklenen halk için bu kuyruklarda beklemenin, sürekli güncellenen ihtiyaçlarını karşılamak için tüm gün oradan oraya dolaşmanın ve ne yazık ki bu esnada gönüllü ve görevlilerin bazı aşağılayıcı tavırlarına maruz kalmanın depremde etkilenenler için psikolojik olarak örseleyici olduğuna şahit olduk.

Defne-Sevgi Parkı'ndan.

Adıyaman (15-19 Şubat 2023)

Genel durum. Şehrin depremden en fazla etkilenen bölgeleri, şehir merkezi ve Gölbaşı ile Besni ilçeleriydi. Dağlık bölgelerdeki köyler ise daha az yıkım ve hasar görmüş durumdaydı. Merkezdeki nüfusun %70'inin köylere, yakın iller ve büyük şehirlere göç ettiği bilgisini edindik. Merkezde kalıp daha güvenli bölgelere göç edemeyenler ise kendi imkânları ile kurdukları, soğuk hava şartlarına dayanıksız naylon çadırlarda barınmaktalardı. Bu çadırlar, yıkılan evlerin bulunduğu sokaklarda ve güvensiz zeminlerde kurulmuş durumdaydı. Orada bulunduğumuz tarihlerde artçılar sürmekte olup barınma alanlarının korunaksızlığı nedeniyle yurttaşların deneyimlediği zorlukları doğrudan gözledik. Bizler 15-19 Şubat tarihleri arasında şehrin ağır hasar almış merkez mahallelerinden birinde olan Yeni Mahalle Cemevi'nde bulunarak oradaki dayanışmanın parçası olduk. Cemevi depremin ilk günü itibariyle bir kriz koordinasyon merkezine dönüştürülmüş durumdaydı. Burada, depremden etkilenen insanlar ve onlarla dayanışan gönüllüler tarafından bildirilen ihtiyaçları kayıt altına alan ve görevli birimlere ileten bir kriz masası, gelen yardımların köylere ve gün içinde cemevine gelen yurttaşlara ulaştırmak üzere tasniflenip depolandığı bir alan ve sağlık hizmetinin sağlandığı bir revir bulunmaktaydı. Aynı zamanda Diyarbakır Çınar Belediyesi Aşevi günlük yaklaşık 5000 kişilik sıcak yemek sağlıyordu. Cemevi depremden etkilenen yurttaşların ihtiyaçlarını karşılayıp sosyalleşebileceği bir alan da sunuyordu. Depremin ilk günü itibariyle TTB, HDK Sağlık Meclisi ve SES'in bulunduğu sağlık ekibi hem cemevinde hem de köylere yaptığı gezici sağlık taramalarında poliklinik ve tıbbi malzeme desteği sunmaktaydı. Bizlerin de dahil olduğu sağlık ekibi köylerde akut sağlık müdahalesi, ilaç temini, koruyucu halk sağlığı hizmetleri bilgilendirmesi ve ihtiyaç tespitinde bulunuyordu. Bizler de bu köy ve mahalle (Börgenek, Akhisar, Külüflü, Yayladamı/Gom) ziyaretlerde psikososyal dayanışmanın parçası olduk.

Özgül durum. Merkez mahallesi Börgenek ve yıkımın olduğu köylerde arama kurtarma çalışmaları köylüler tarafından yapılmış durumdaydı, yakınlarının kayıp bedenlerini kendi imkânlarıyla enkaz altından çıkarabilen ve defin işlemleri ile ilgilenen yurttaşlar bu sırada gelen yardımlardan haberdar olmadıklarını, kendilerine ulaştırılmayıp adil dağıtımın olmadığını bildirdiler. Bazı köylerde enkaz altında kalan hayvanlar köylüler tarafından çıkarılıp gömülmüştü. Depremin ilk günleri suyun kirli aktığı, kullanım için incelemeye gönderildiği fakat henüz sonuç alınmadığı bildirildi. Bu sebeple içme suyu ve yemek için dışarıdan gelen ambalajlı sular, hijyen ihtiyaçları (tuvalet, banyo, bulaşık) için evlerinde kalabilenler musluk suyu; çadırda kalanlar dereden tankerle aldıkları suyu kullanıyorlardı. Özellikle çadırda kalanların tuvalet ve banyo olanakları oldukça kısıtlı durumdaydı. Çocuklarda ishal ve uyuz vakaları gözlemlendi. Merkeze yakın köyler dağlık köylere kıyasla daha ağır hasarlı durumda olduğundan barınma ihtiyacı sürmekteydi. Köylerin bir kısmına kısıtlı sayıda çadır gitmişti ve ihtiyaçların büyük çoğunluğu dayanışma hâlinde olan gönüllüler tarafından karşılanmaktaydı. Külüflü Köyü'ne gıda-giysi-hijyen çok kısıtlı gitmişti, özellikle kadınların hijyen ve iç çamaşırı problemi olduğu açıkça gözleniyordu. Hane sayısı deprem itibariyle 15'ten 40'a; nüfus da 30'dan 200'e yükselmiş olan Gom Köyü'nde az kayıp ve hasarın olduğu, tek katlı ve hasar

görmeyen evlerde barınmanın sürdüğünü gözlemledik. Köyde temiz su sıkıntısı bulunmakta olup ihtiyaçlarını şimdilik sağlayabildikleri ambalajlı sular kısıtlıydı. Köylüler, çocuk ve bebek sayısının az olması sebebiyle daha önce gönüllüler tarafından getirilen mama ve bezleri ihtiyaç duyan köylerle dayanışmak için bizlere ilettiler.

Mersin (6-9 ve 18-23 Şubat 2023)

Genel ve özgül durum. Şehir depremi hissetmiş olup ağır hasar almamıştır. Şehirden geçen bir fay hattı yoktur, fakat '99 Ceyhan Depremi'nin de hafızasıyla, yine bir Adana depremi yaşamının kaygısının duyulduğu bilinmekte. Maraş, Antep, Malatya, Hatay, Diyarbakır'ın yakın olmasıyla, özellikle '78 ve '80'den sonra, 90larda yoğunlaşmak üzere bölgeden yoğun göç aldı. Dolayısıyla deprem bölgesindeki kentlerden insanlar akrabalarının, tanıdıklarının olduğu bu kente göç etmeleri beklenmekteydi. Nitekim Şubat ayı sonu itibarıyla deprem sonrası şehre gelen göç sayısının 500 binin üzerinde olduğu, içme suyundaki artış üzerinden KESK tarafından saptandı.

İlk günlerde Mersin-Adana-Maraş-Adıyaman yolu, çok hasarlı olduğu hâlde tıkanma noktasına geldi. Yakınlarını şehirden çıkarıp Mersin'e götürmeye çalışan insanlar, 25 saatin üstünde yolda kaldılar. Şehrin kapasitesinin üstünde göç almış durumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bir süredir tüm ülkede var olan konut sorunu sürerken, deprem bölgelerine yakın şehirlerdeki ev sahipleri kiraları kat be kat zamlandırmaktadır. Depremden etkilenen yurttaşlar kente ilk geldiklerinde ev bulamamışlarsa otel, belediye tesisleri ve KYK yurtlarında kaldılar; fakat bir ay geçmesi itibarı ile hem otellerden çıkarılmakta hem de tesis ve yurtlarda toplu yaşam koşullarının gerektiği gibi sağlanmadığını, hijyensizlik ve yetersizlik durumları olduğunu belirttiler. Özellikle çocuk, hasta ve yaşlıların zorlu toplu yaşam şartlarına ayak uydurmakta güçlük çektiklerini gördük. Bunun yanında, yüksek binalarda kalmak konusunda yoğun endişe mevcuttu. Yüksekçe bakamama, yoğun güvensizlik duygusu, beslenme ve uyku düzensizliği aktarıldı.

Şehirde KYK yurdu yanındaki üniversite hastanesinde afet polikliniği bulunmakta. Şehirde bulunduğumuz süre zarfının ötesinde, iletişimde olduğumuz kişilerden aldığımız haberlere göre, ilk üç hafta şok durumundan ötürü psikiyatrik müdahale yapılmadı. Fakat kentin temel fiziksel ihtiyaçları birinci ayın sonunda hâlen tam olarak karşılanamadığından, kurumlar psikososyal dayanışma faaliyetlerini koordine etmekte zorlandılar. Dolayısıyla ilk bir ay psikolojik/psikiyatrik destek anlamında da yurttaşlar zorluk yaşadılar.

Farklı Toplumsal Gruplar Özelinde Aktarımlar

Yukarıda genel ve özgül durumlarıyla aktardığımız dört şehirden depremden doğrudan ve büyük bir can kaybı ve yıkımla etkilenen Maraş, Hatay/Antakya ve Adıyaman için gözlem ve deneyimlerimizi bir potada erittiğimizde farklı sosyal kategoriler altında (çocuklar, kadınlar, göçmenler, yaşlılar, işçi/işsizler olmak üzere) aktarımların önemli olabileceği kanısındayız.

- **Çocuklar** özelinde, depremden en çok etkilenen, fakat deprem sonrasındaki süreçte en az çalışma yapılan gruplardan biri olduğu söylenebilir. Elbette farklı yaş kategorileri için söylenebilecek farklı hususlar olmakla birlikte, eğitimleri konusundaki belirsizlik paylaşılan bir kaygı konusuydu. Daha özel olarak, lise ve üniversite sınavlarına hazırlık sürecinde olan 8. ve 12. sınıf öğrencilerinde kaygının daha derinleşmiş olduğunu gözledik. Çocukların annelerinin yanında, daha az olmakla birlikte babalarının ya da başka aile üyelerinin yanında bütün gün uzun yardım kuyruklarına girmek zorunda kaldıklarına, bu nedenle mahcubiyet duyduklarına, zamanlarını çocuk olarak değil de, yardım kuyruklarında geçirmekten rahatsızlık duyduklarına sıkça tanık olduk. 6 Şubat depreminden sonra artçı depremlerin ve bağımsız depremlerin sürekli olarak devam etmesi sebebiyle çocuklarda artan kaygının yatışmasının zorlaştığını gördük. Çocukların uyku, beslenme ve tuvalet sorunları yaşadıkları ebeveynleri tarafından sıkça dile getiriliyordu. Bununla birlikte çocukların yetişkinlerin durumlarındaki olağanüstü değişiklikten doğrudan etkilendikleri açıktı. Genel olarak okul öncesi ve okul çağındaki çocuklarda yaygın olmayan bazı depresif belirtilere depremden etkilenen çocuklarda sıklıkla rastladık. Bu durum, çocuklara dair çalışmaların yetersizliğini gözler önüne sermekte ve ilerleyen süreçte çocukların fiziksel ve psikolojik sağlıklarına yönelik adımların geciktirilmesi konusunda endişeler uyandırmaktadır. Örneğin, çocuklar için kurulan onarıcı, iyileştirici alanlar, çocuk çadırlarının çok yetersiz olduğu; var olan çocuk oyun alanlarının ise çok az çocuğun ulaşabileceği durumda olduğu görüldü. Çocuk çadırlarında ilgili alanlarda uzman olan ya da olmayan gönüllüler tarafından çocuklara yönelik sınırlara duyulan saygıda aksamalar olduğunu düşündüren yaklaşımlarla karşılaştık ve bu durumlarda önerilerde bulunduk. Köylerdeki çocuklar için çocuk çalışması daha görünmezdi. Çocukların beslenme düzenleri de gelen yardımlara bağlıydı. Daha çok kuru bakliyat yeniyordu. Sebze yeme imkânı neredeyse yoktu. Çocuklara çok fazla paketli, işlenmiş şekerli gıda, sağlıksız meyve suları dağıtılıyordu. Kalabalık geniş aile, birkaç aile şeklinde çadırlarda yaşam sürdüğü için çocuk istismarı, çocuğa yönelik şiddet riski artmıştı. Çocuklar aile dışında okul, sağlık ocağı, hastane gibi kurumların koruyuculuğunu da kaybettiği için çocuk koruma sistemi aktif değildi. Görüştüğümüz birçok çocuk okulların açılacağına yönelik haberlere rağmen içinde buldukları koşullarda eğitime devam edebileceklerine dair güvensizlik yaşıyordu. Konteyner şeklindeki güvenli okulların bir an önce açılması gerekirken insanlar hâlâ çadır, su, hijyen ve mahremiyet sorunu yaşıyordu. Bu durum da çocukların eğitimlerine devam edemeyeceklerine, kaybetmedikleri arkadaşlarına, öğretmenlerine kavuşamayacaklarına, hayatın normale dönmeyeceğine dair kaygılarını arttırıyordu.
- **Kadınlar** çoğunlukla (ve genellemek pahasına) yaşadıklarını anlatmaya, deneyimlerini aktarmaya açıklardı. İlk başta kendilerinin ve diğer aile üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak için emek sarf ediyorlardı. Cinsiyetçi iş bölümü sebebiyle zaten üzerlerinde olan bakım emeğinin yükü depremden sonra

katbekat artmış gözüküyordu. Deprem öncesi çekirdek aileye bakım emeği veren kadınlar şimdi çok daha geniş ailelerininkini üstlenmekteydi. Üstelik suyun ve elektriğin yokluğuyla bu büyümüş bakım işleri zorlaşmıştı. Kadınlar kendilerinin nasıl olduklarından önce çocuklarının nasıl olduklarını, çocuklarının mevcut durumları ve gelecekları için var olan endişelerini aktardılar. Çocuklarının artık bir gelecekları olmadığı, hayatlarının artık bittiği gibi aktarımlarda bulundular. Var olan belirsizlik, güvencesizlik içinde karamsarlık ve umutsuzluk ile hemhâl oldukları açıkça gözlenebiliyordu. Kadınlara ve çocuklara yönelik erkek şiddetinin deprem bölgelerinde artmış durumda olduğu ifade edilebilir. Nasıl ki evler kadınlar ve çocuklar için güvenli değilse, çadırlar da öyle. Kayıplarını, acılarını sembolize etmeyen erkeklerin deneyimlerinin acısını, deyim yerindeyse, kırılan erkeklikleriyle eşlerinden, çocuklarından çıkardıklarına oldukça sık tanıklık ettik. Ekonomik özerkliğini cinsiyet eşitsizliğine rağmen kazanmış fakat depremle beraber kaybetmiş kadınlar güvencesizliğin endişesini derinden deneyimliyorlardı. Üniversite öğrencisi olan genç kadınlar çadırlara dönmek zorunda kalmıştı ve ailedeki erkek üyelerden şiddet gördüğünü ifade edenler oluyordu. Genç kadınlar üzerlerindeki baskı nedeniyle dışarı çıkmakta, sosyal ve toplumsal iyileşmeye katılmakta daha zorlanıyordu. Kadınlar şiddet gördüklerinde başvuru mekanizmalarının çöktüğünü düşündüklerinden başvuru yapmaktan çekiniyorlardı. Karakolların, adliyenin çalışmadığını düşünüyorlardı. Şiddet nedeniyle evlerini ayıran kadınlar bir aileye bir çadır verildiği için fail erkek ile aynı çadırda kalmak zorunda kalmıştı.

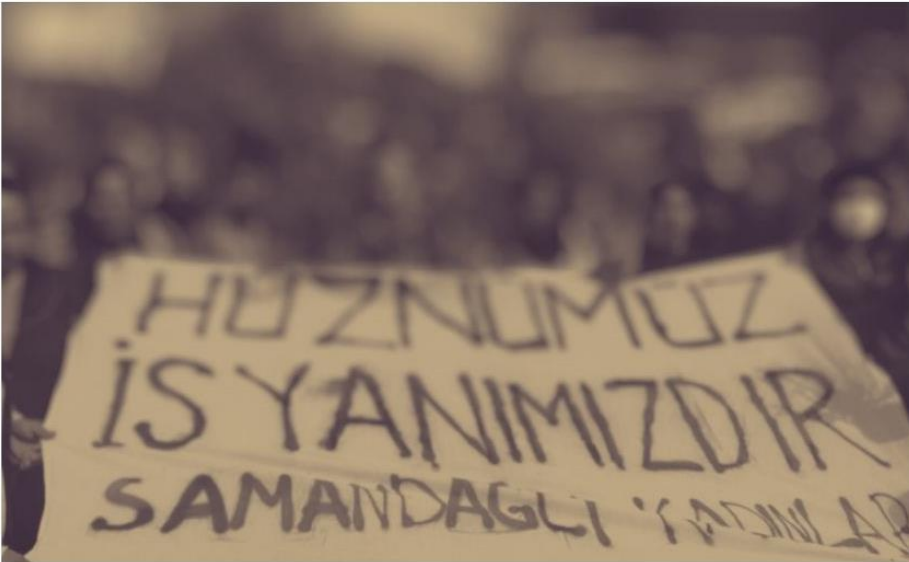

Deprem bölgesinde koordinasyon merkezi olarak kullanılan bir okuldaki duyuru panosu.

- **Göçmenler** ırkçılığa varan süregelen göçmen karşıtlığını daha derinden deneyimliyor gözükmekteydi. Defne'de Atatürk Parkı'nda ve Serinyol-Pazar-yeri'ndeki çadır alanlarında, Adıyaman Merkez, Akhisar Köyü ve Pazarcık Ördedede Köyü'nde göçmenlerle karşılaşmalarımız oldu. Hem depremden etkilenen halkın hem de kolluk kuvvetlerinin dilinde açık ya da örtük biçimde göçmenlere yönelen bir öfke olduğunu bireysel temaslarımızda pek çok örnekle gözledik. Göçmenlerin, çadır alanlarının çeperlerine yerleşmek zorunda bırakılarak birçok ihtiyacının kasıtlı olarak görmezden gelindiğini gözlemledik. Bu alanlarda çadırların bacalarının birbirlerine bakması, çöplerin birikmesi gibi sağlık açısından riskli birçok duruma karşı önlemler alınmamaktadır. Ayrıca bizim temasa geçtiğimiz göçmenlerde karşılaştığımız zorluklardan biri de dil üzerine yaşanan zorluklar oldu. Göçmenlerle iletişim kurarken aramızda Arapça bilen bir arkadaşımız yoksa genellikle okul ça-ğında olan çocuklar Türkçe konuşabildiklerinden onlar aracılığıyla aileleriyle iletişim kurabildik. Depremin yaşandığı ilk birkaç gün seyahat etmek için Göç İdaresi'nden izin belgesi almaları gereken göçmenler, şehir dışına çıkmakta zorluk yaşadılar. Daha sonra Göç İdaresi'nin İstanbul dışındaki kentler için izin belgesini kaldırması üzerine mülteciler de deprem bölgesinin dışındaki kentlere göç ettiler. Daha sonra çeşitli girişimler sonucu İstanbul için de izin belgesinin kaldırılması durumu gerçekleşti fakat bu ara süreçte özellikle otogarlarda sorunlar yaşandı. Göç etmeyip deprem bölgelerinde kalan göçmenlerin ise yerel halktan ayrı yerlerde kaldığını, bu yerlerin genellikle okul bahçesi ya da yol kenarlarında derme çatma birkaç çadırın bir arada bulunduğu alanlar olduğunu gözlemledik. Buralar çadır kentlerin dışında değerlendirildiğinden AFAD yardımlarının yapılmadığı, insanların kendi çabalarıyla hayatta kalmaya çalıştıkları, bazen gönüllülerin ya da STK ve belediyelerden gelen desteklerin az da olsa ulaştırıldığı alanlar olduğunu gördük. Göçmenlere verilen çadırların mavi muşambadan naylon çadırlar olduğunu ve soba ya da ısıtıcıların bulunmadığını gözledik. Okullarda denk geldiğimiz mültecilerden en iyi durumda olanların yalnızca yemek ihtiyaçlarının karşılandığına, buna karşın mobil lavaboların bulunmadığına, temizliğin yapılmadığına, hijyen koşullarının her an bir salgına zemin hazırlamaya müsait olduğuna, çadırlara elektrik verilmediğine ve psikososyal hiçbir çalışmanın olmadığına tanık olduk. Denk geldiğimiz acil hastane yatışı yapılması gereken şeker hastası bir yaşlının ambulansla alınmasını sağladıktan sonra hastanede herhangi bir müdahale yapılmadan tekrar çadır alanına gönderildiğini gördük.
- Depremden etkilenen **yaşlılar**la doğrudan karşılaşma kimi bölgelerde görece seyrek olurken, kimi bölgelerde daha sıkı. Hatay bölgesinde ancak çadırlara gittiğimizde ya da bakım verenleriyle karşılaştığımızda yaşlıların durumları hakkında bilgi sahibi olabildik. Çadırda kalan yaşlılar arasında bakım gereksinimleri çok olan ve/veya yatalak yaşlıların olduğu, bakım gereksinimlerinin karşılanması için yetişkin bezi gibi ihtiyaçlarla birlikte ilaca ve yara bakımının karşılanması için sağlık hizmetlerine erişimlerinin kısıtlı olduğunu

gördük. Ayrıca, temiz ve erişilebilir tuvalet ihtiyacının giderilememesi özellikle kronik hastalığı olan yaşlıları olumsuz etkilemektedir. Görüşme yaptığımız birçok kişi, Sevgi Parkı'nın yanında bulunan ve depremde hasar görmemiş Sevsen-Nevzat Şahin Ortaokulu'ndaki tuvaletlerin keyfi biçimde halkın kullanımına kapatılmasına karşı tepkilerini dile getirmekteydi. Pazarcık bölgesinde ise yaşlı nüfus görece daha fazlaydı. Burada karşılaştığımız yaşlı bireylerin bazıları sadece Kürtçe konuşabiliyordu ve onların aktarmak istediklerini genellikle çocuklarından ya da gelinlerinden dinleyebildik. Kimsesiz ve özbakımını sürdürmekte zorlanan yaşlılar komşuları vasıtasıyla geçimlerini sürdürüyorlardı. Yaşlı nüfusun tamamında kaygı seviyesi görünür şekilde artmıştı. Bölgede kronik rahatsızlıklara sahip olan hastaların sürekli kullanmaları gereken ilaçlarının, yatar hâlde olanların hasta bezi temini en büyük sorunlardan biriydi. Evi ağır hasar almış kimi yaşlı yurttaşlar göç etmek ve kalmak ikilemi yaşıyorlardı. Yakınları onlardan kendileriyle birlikte daha güvenli bölgelere göç etmelerini talep ediyorlardı. Aidiyet hissettikleri kültür ve coğrafyayı terk edip yabancı bir yerde yeni bir yaşam inşa etmek birçok başka kaygıyı da beraberinde getiriyordu.

- **İşçiler** açısından değerlendirdiğimizde, özellikle erkek işçiler can kayıpları olmalarına ve yas tutuyor olmalarına rağmen deprem bölgelerindeki işlerine geri çağrıldıklarını, işe başlamadıkları takdirde işten atılacakları tehditleri aldıklarını aktardılar. Yine depremden etkilenen bir işçi de, geri döndükleri durumda belirsiz bir süre ücret alamayacaklarını bildiğini fakat çaresizce dönmeye mecbur hissettiğini dile getirdi. Yoğun olarak öfke hissettiklerini ve bu öfkeyi yakınlarına yönelttiklerini ifade edenler oldu. İşsiz ve evsiz kalan yurttaşlar ise başka illerde iş aramak istediklerini fakat ailelerini bu belirsizlik içinde ve güvensiz buldukları ortamda yalnız bırakıp gidemeyeceklerini, gidecekleri yerlerdeki belirsizlikler sebebiyle de aileleriyle birlikte başka bir şehre taşınamayacakları için sıkışmış olduklarını belirttiler.

"Hüznümüz, isyanımızdır!"
Samandağ'da, kadınların depremin kırkinci gününde yaptıkları anma/eylemden.
(Sosyal medya paylaşımlarından alıntıdır.)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Deprem öncesi yakın dönemde Türkiye halkları sosyal, ekonomik ve siyasi birçok yapısal çoklu krizle boğuşmaktaydı. Bir süredir yoksulluk, güvencesizlik, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim eşitsizliği, yaklaşan seçimle birlikte siyasilerin kutuplaştırma politikaları, doğanın rant uğruna talanı, artan ırkçılık, radikal dincilik, insan hakları ihlalleri gibi konular Türkiye'deki tüm toplumsal hayatı tahakküm altına almış durumda gözükmektedir. Ayrıca ekonomik krizin böylesine derinleştiği bir dönemde yüzyıllardır sürmekte olan eşitsizlikler iktidar tarafından daha da körukleniyor.

Peş peşe gelen iki büyük deprem ve takip eden binlerce artçı ile birlikte yaşanan şey bir "doğal afet" olarak en gerçek anlamıyla korkunçtu ve ilk günden itibaren Türkiye ve dünya tarihinin en elim olaylarından biri olduğunu gösteriyordu. Depremün büyüklüğü bir yana tedbirsizlik ve ihmalkârlıkla donanmış şehirler, depremin şiddetini, yani açığa çıkan yıkımı da büyüten en önemli faktörlerdendi. Bu anlamda doğal afeti, insan eliyle yapılmış bir katliama dönüştüren de yine bu tedbirsizlik ve ihmalkârlıktı. Rant uğruna binlerce insanın ölümüne, milyonlarca insanın evsiz kalmasına sebep olan iktidar ve sermaye ağı şimdi de bu katliamı "kadere" indirgeyerek yeniden sorumluluğundan kaçmaya çalışıyor.

İhmalkârlığın yıkıcılığını arttırdığı afeti ve peşi sıra deneyimlenen süreci kolektif bir travma olarak nitelendirmek uygun gözükmektedir. Depremün ardından afet ve acil durum yönetimindeki hata, ihmal ve boşluklar sebebiyle, deprem bölgeleri, deyim yerindeyse bütün coğrafyaya yayılarak toplumsal bir travma mahaline dönüşmüştür. Bununla birlikte, travma kavramına başvurulduğunda toplumsal olarak deneyimlenen travmatik yaşantıların başlangıcını tek başına deprem, sel veya yangın gibi bir doğal afete dayandırmak çeşitli riskler barındırmaktadır. Deprem, öncesinde var olan siyasal, ekonomik krizin yarattığı ülke genelindeki güvensizlik ve belirsizliğin üzerine yaşanmıştır. Deprem bölgesindeki ve ülke genelindeki yurttaşların toplumsal olarak deneyimlediği bu travmatizmin boyutları ve etkilerini sadece deprem sonrasında değil, öncesiyile de birlikte düşünmek zorunludur. Bu deprem, on yıllardır süregelmiş ve fakat özellikle son 20 yılın neoliberal politikalarının artırdığı toplumsal eşitsizliği ve bunun beraberinde getirdiği fiziksel/ekonomik ve psikolojik/sosyo-duygusal yoksunluğu ayyuka çıkarmıştır. Deprem sınıf, etnisite, inanç, cinsiyet ve cinsel yönelim eşitsizlikleriyle kesişerek kendisinden/şiddetinden öte yıkıcı bir mahiyet kazanmıştır. Buna göre, travma kavramsallaştırmasını ve buna binaen toplumsal iyileşmeye yönelik kritik ve saptamaları, depremin öncesi ve sonrası ile, süreç yönelimli bir açıdan ele almanın önemli ve gerekli olduğunu savunmaktayız. Sözgelimi, bu perspektiften yoksun, salt bireysel yaşantılarla imli

bir 'travma' okuması yahut değerlendirmesi, kamu otoritelerinin rolü ve sorumluluklarını hasıraltı ederek toplumsal/sınıfsal eşitsizlikleri meşrulaştırabileceği gibi, hem bireysel hem toplumsal olarak travmatizasyonla baş etme yollarını güçlendirmeyi ve psikolojik iyi-oluşa giden yolu tıkayacaktır. Bu perspektifle, toplumsal iyileşmeye dönük önerilerden önce depremle birlikte yaşatılan bu toplumsal travmatizasyon sürecini bütüncül bir biçimde kavramak zorunludur. Depreme dair açıklamaların neler olduğunu, yaşananların nasıl anlamlandırıldığını, mevcut fiziksel koşulların neler olduğunu bilmek güçlenmeyi ve 'iyileşmeyi' sağlayacak yollara götürecektir.

Bir önceki başlık dahilinde, TODAP'lı psikologlar olarak bulunduğumuz deprem bölgelerine has genel aktarımlarımızı okudunuz. Ne var ki afet bölgesinin büyüklüğü, gözlem alanlarının çokluğu ve ihtiyaçların yoğunluğu itibarıyla belki bütün gözlem ve deneyim aktarımı çabaları kusurlu ve eksik olacaktır. Şimdi bu başlık altında, birey indirgemeci bir perspektife karşı, eleştirel psikolojik bir referans çerçevesiyle ileri sürdüğümüz kolektif travma deneyimini ve gözlemlerimizin tamamını bir potada eritmeye çalıştığımızda vardığımız noktaları paylaşmayı arzu ediyoruz:

1. Depreme yönelik nedensel açıklamalar: Siyasi enkaz / kader / komplo

Depreme yönelik atıflar ve paylaşılan sosyal temsiller, çeşitlilik arz etmekle birlikte üç kategori altında kümelenebilir gözükmektedir: (i) siyasi bir enkaz olarak deprem, (ii) kutsallık ve kader söyleminin gölgesinde deprem ve (iii) komplo teorilerinden beslenen deprem açıklamaları. Bu üç tasavvurun yer yer buluştuğu ve fakat çoğunlukla ayrıştığını, bu temsillere demirlemenin, sözgelimi eğitim düzeyi, dini ve politik yönelim gibi muhtelif faktörlerden etkilendiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Birincisi, depremden etkilenen insanlar arasında, özellikle duygulanımda öfkenin ağır bastığı kimselerde, muhalif politik angajmana da bağlı olarak hem deprem öncesi süreç açısından denetim eksikliği ve ihmaller hem de depremin ardından kriz yönetimi sürecine ilişkin hata ve eksiklikler yoğun bir eleştirisi konusudur. Bu ise, söz konusu afetin esasen siyasi bir enkaza dönüştüğü görüşünü açığa çıkarmış görünmektedir. Yaşanan iki depremin ardından gereken acil müdahalenin yapılmaması, üstüne ihmal ve insan hakkı ihlallerinin varlığı bu depremi doğal afetten çıkararak insan eliyle yaratılmış bir travma olarak deneyimlenmesine sebep olmuştur. *İkincisi*, deprem, sel, yangın gibi doğal afetler insan eliyle yaratılan travmatik yaşantılardan anlam bakımından farklıdır. Doğanın gücü karşısında çaresizlik hissinin kabullenilmesi ise anlamın yeniden kurulumunu kolaylaştırır gözükmektedir. Bu noktada oldukça şiddetli bu iki depremin sonuçlarını, bu biçimde anlayarak yaşamak bir yoldur. Depremden etkilenenlerin bir kısmı tarafından özellikle Müslümanlık dinsel kimliğini taşıyanlar tarafından depremin yarattığı yaşantıların, dışsal denetim/kontrol odağı çerçevesinde, yani insan gücünü aşan bir yaşantı olarak değerlendirilip sonuçlarına rıza gösterilmesine imkân veren "kader" değerlendirmesinin böyle bir işlev gördüğü anlaşılmaktadır. *Üçüncü olarak*, depremden

etkilenen yurttaşlar arasında hem depremin gerçekleşmesine gerekçe(ler) hem de peşi sıra izleyen süreç açısından gelecek tasavvurlarına yönelik komplocu teoriler kendini göstermektedir. Depremi kendi başına komplo teorilerine alan açan bir deneyim olabileceği iddia edilebilir. Bununla birlikte, bireysel ve kolektif yüzüyle mevcut travmatik deneyimin süregelen komplo teorilerini pekiştirmiş olabilmesi de muhtemel gözükmemektedir.

İnsan etkisinin olduğu travmaların topluma tesiri yaygınlık kazanır ve bu toplumsal travmaya sebep olan koşullar iyileş(tiril)medikçe depremden doğrudan ve/ya dolaylı etkilenen yurttaşların travmatik deneyimlerinin iyileşmesi de zorlaşacak ve zaman alacaktır. Depremden etkilenenlerle temasta olan gönüllüler, kamu personelleri (vd.), bireylerin farklı nedensel açıklamalar üretebileceğinin bilincinde olmalıdır. Doğrudan bireysel temaslarda, yargılayıcı bir dilden uzak biçimde, aktif dinleyici olarak kişilerin yaşadıklarına ilişkin her türlü açıklamasına alan açmak önemli ve gereklidir. Getirilen bu açıklamaların olası sonuçları ne olursa olsun, yaşadıklarını anlamlandırmak kesit kesit hatırlanan, bütünsellik barındırmayan travmatik yaşantıların idraki açısından önemlidir.

2. Belirsizlik ile başa çıkma / İki örnek: Yer kimliği ve eğitim beklentileri

Deprem gibi doğal afetler ve toplumsal travmatizasyonda gündelik hayatta sahip olunan rutinlerin ortadan kalktığı, yerine yenilerinin oluşturulduğu, yenilerine alışılmaya çalışıldığı bir süreç işlemeye başlar. Fiziksel şartların de tüm belirsizlikleriyle geleceğe dair herhangi bir tasavvurda bulunmanın fiziksel olarak zor sokulduğu gelecek için tasavvurlara, mikro- ve makro-ölçekte pek çok deneyimin belirsizlik halesine girdiğini ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Yer kimliği bunların başında gelmektedir: İnsanların mekânla kurduğu ilişkiyi basitçe fiziksel ve biçimsel niteliklerle kavramak hatasına düşmeden, memleket/yer kimliği ve/ya yere bağlılığın sosyo-kültürel boyutta pek çok unsuru içerdiğini vurgulamak gerekmektedir. Öyle ki, sözgelimi Antakya/Hatay'dan gitmek, başka bir yere göç etmek kararı bir depremden etkilenen için pek çok motivasyonel içerimiyle (örn., kendisine dün-bugün-yarın olmak üzere süreklilik duygusu veren, aidiyet ve özsaygı vazedenden) esasında bir "kimliğe" de veda etmek anlamına gelebilmektedir. Bu ise insanları 'geleceksizliğe' sürüklemektedir. Öte yandan, kalmaya karar vermek yahut kalmayı arzu etmekse başlı başına problematiktir: Öncelikle fizik-mekânsal olarak kent bir enkaz mahalidir; bunun yanında, kentin yeniden inşası ise kısa vadede mümkün gözükmemektedir.

Yetişkin ve yaş almış kişilerde yoğun biçimde gözlediğimiz belirsizliğin yer kimliği ve kentle özdeşleşme üzerindeki tahribatın benzerini, örneğin çocukların penceresinden de okumak mümkün gözükmemektedir. Sözgelimi, okul çağı çocuklarında eğitim beklentileri ve akademik motivasyonlar açısından bir tahribat kendini göstermektedir. Özellikle, lise ve üniversite sınavlarına hazırlık periyodunda olan (8. ve 12. sınıf öğrencileri) veya buna oldukça yaklaşmış çocuk ve ergenlerde mevcut belirsizlikle başa çıkmada güçlükler, yoğun bir kaygı gözlenebilmektedir.

Artırılabilir bu örneklerde bireylerin birincil ya da nispeten uzak çevrelerindeki kayıplarının psikolojik yükünün söz konusu deneyimlere kalıcı biçimde eşlik edebileceği unutulmamalıdır. Örneğin, arkadaşlarının ve/ya öğretmenlerinin vefatının bilince olan çocuklarda eğitim beklentilerinin yeniden kurulumu zorlu bir süreci imlemektedir. Buna göre, örneğin yeni bölgelere göç eden kişilerde çocuklar açısından okullaşmadaki riskler göz önünde bulundurulmalıdır. Bireysel ve kolektif veçheleriyle travmatik bu deneyim içinde belirsizlik ile başa çıkmada, kamu otoritelerine her zamankinden fazla ve çeşitli roller düştüğü kanısındayız. Yukarıdaki iki örnekten pay biçersek, ahlaki ve etik bir sorumluluk çerçevesinde, şehir planlama ve kriz dönemi sürecinde eğitim politikaları mevcut yaraları sarmaya ve umudu yitirmeye hizmet etmelidir. Yıkıma yol açan rant siyasetinin üzerine yeni rant kavgaları kentlerini de yitirmiş kişilerin 'yasına' merhem olmak bir yana, acı ve kederlerini tırmandıracak yanlışlar olabilir. Gerçekçi, şeffaf, güven veren ve umut aşıl原因 hak temelli politikaların izlenmesi depremden etkilenen halkın belirsizlikle baş etme becerilerini destekleyici olabilir.

Çocukların oyunundan bir kare.

3. Ayrımcılık ve şiddetin farklılaşan yüzleri / İki örnek: Erkek şiddeti ve göçmen düşmanlığı

Kolektif travmatik bir deneyim olarak deprem olgusu, farklı yüzleriyle ayrımcılık ve şiddeti açıkça içermektedir. “Erkek şiddeti” konusu bu noktada başta gelmektedir. Kadınlar ve çocuklara yönelik erkeklerden/eşten (ve yanı sıra, kayınbaba, kayınvalide gibi aile üyeleri arasında hiyerarşik olarak üstte bulunanlardan) gelen fiziksel, psikolojik vd. şiddet biçimleri sıklık ve yoğunluk kazanmış gözükmektedir. Erkek şiddetini önlemek ya da korunmak için zaten yetersiz olan mekanizmalar deprem bölgesinde tamamen işlevsiz hâle gelmiş gözükmektedir. Örneğin, deprem öncesi eski kocalarına uzaklaştırma kararı almış kadınlar şu an bu tarz kararların uygulattırabilecekleri hiçbir koşulun olmadığından bahsettiler. Bu kararların çiğnenmesi durumunda da kadınların şikâyet edebileceği, adalet arayabileceği hiçbir mekanizma bulunmamaktadır. Bu noktada, kadın örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve baro, TTB gibi meslek odalarının çabaları ve farkındalık oluşturma hedefleri oldukça anlamlı gözükmektedir. Kamu otoriteleri nezdinde ise, örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve ilgili birimler sorumluluklarını hatırlamalıdır. İstanbul Sözleşmesi’nin başta deprem bölgesi olmak üzere uygulanması, erkek şiddetine dair başvuru merkezlerinin açılması ivedilikle sağlanmalıdır.

Ayrımcılığın bir başka yüzü, depremden etkilenenlerin mağduru değil, bir bakıma bir kısmının ortağı olduğu göçmen karşıtlığı üzerinedir. Kuşkusuz deprem öncesinde de varlığı hemen herkesçe gözlenmiş olan ve ırkçılığa varan bu karşıtlık hâlihazırda tırmanmaktadır. Yağma haberleri ve üzerine geliştirilen söylemler buna bir örnek olabilir. Yağmacı olarak yaftalanarak damgalanan depremden etkilenen Suriyelilerin kolluk kuvvetleri tarafından işkenceye maruz kalması ve bu görüntülerin sosyal medyada coşkuyla yayılması, uzun süredir pompalanan ırkçılığın açık bir örneğidir. Bu konuda özellikle siyasi parti temsilcilerinin ve medyanın önyargı ve dışlayıcı tutumları destekleyen bir duruş sergilenmesinin önüne geçilmelidir.

4. Yoksunluk ve politik güven(sizlik)

Yaptığımız bireysel temaslarda, kendilerini açan kişilerin hemen hepsinin deneyim aktarımında örneğin “geç kalındığı”, “yalnızlığa terk edilmiş oldukları” vb. söylemler ve eleştiriler bulunmaktadır. Bu söylem örneklerinin devamında ya önceden emareleri bulunan ya da kendini yeni gösteren (kurumlara ve kamu otoritelerine) güvensizlik söz konusudur. Aynı güvensizliği paylaşan cezaevi mahkumları deprem sonrasında ailelerine ulaşamadıkları için buldukları cezaevi yönetimlerine isyan etmiş ve üç mahkûm bu gerekçe ile öldürülmüş, onlarca mahkûm yaralanmıştı.² Bu ve benzeri hak ihlalleri halkların güvenliğini sağlamakla yükümlü makamlara dair var olan kısıtlı güveni sarsmakta, öfke ve güvensizlik duygusunu arttırmaktadır. Yoksulluk ve var olan eşitsizliklerin derinleşmesiyle iktidar eliyle biçimlenen yoksunluk da aynı şekilde beraberinde kurumlara güvenin düşmesini getirebilmektedir. Algılanan adaletsizlik ve belirsizlikle başa çıkma sürecindeki mevcut

² Bkz. <https://bit.ly/3Z9qFfe> (Son görüntüleme: 17.03.2023)

zorluklara karşı, güven veren kamu otoritelerinin varlığı kolektif travmatik deneyimlerin içinde geleceğe dönük iyicil ve yapıcı beklentileri yeşertme imkânını barındırmaktadır.

5. Dayanışma, sosyal temas ve politik angajmanların değişimi

Tıpkı COVID-19 pandemisi yoğun kısıtlamalarında olduğu gibi, dramatik dönüşümü içeren kriz dönemleri “ortak kader duygusunu” perçinlediği ölçüde çeşitli karşılaşmalara ve fikrîsel dönüşümlere fırsat niteliğindedir. Asılsız biçimde kriminal ve kalıpyargısal atıflarla yaklaşılacak kimi öznelerin (örn., sol-sosyalist gönüllüler, STK’lar ve feminist örgütler) depremden etkilenen kişiler açısından büyük bir sempati topladığı gözlemlerimizde yer bulmuştur. Yani, daha önceden ya hakkında fikir sahibi olunmadan ya da hâkim kalıpyargılar yüzünden mesafeli olunan öznelerle bir sosyal temas süreci kendi göstermiştir. Bu noktada “yardıma muhtaçlık” üzerinden, diğer bir ifadeyle yardım eden hiyerarşik konum alışı aksine, dayanışmacı perspektif ile temasın barışçıl bir aradaliğe dair tutumları geliştirebileceği ya da destekleyebileceği savunulabilir. Söz konusu kolektif travma deneyimine karşı hayatın yeniden inşasına ve sahici bir psikososyal destek faaliyetinin ilk adımını atmaya dayanışma nosyonunun kendisiyle başlamak gerektiğini savunuyoruz.

6. Kayıplar ve yaslar: Ölüye saygı ve adalet

TODAP olarak imzacısı olduğumuz bir bildirin başlığı şöyleydi: “Ölülere Saygı, Yaşayanlara Saygının Bir Göstergesidir”³ Ulaşılamayan, tahrip edilen yahut kimliği tespit edilemeyen cenazelerin yakınlarının tutamadıkları yaslar ve bunun bireysel ve toplumsal etkileri ile ilgili kolektif bir belleğimiz olduğu hatırlanmalıdır. Bu, yas tutabilmenin koşulları için önem arz etmektedir. Deprem sonuçları, arama-kurtarma faaliyetlerinin zamanında yapılmaması, destek sürecindeki engeller, çalışmalar tamamlanmadan içinde birçok insanın olabileceği enkazların kaldırılması ve en nihayetinde cenaze ve kayıp yakınlarına yapılan muameleler travmatik deneyimi tırmandırmaktadır. Cenazelere son kez temas etmenin ve defin için olağan işlemlerin sağlanabilmesinin kişinin kendi değerleri çerçevesinde ölene karşı sorumluluğunu yerine getirmek gibi anlamları vardır. Bazen de ölü bedenle karşılaşmak “kaybın gerçekliğini kabullenmenin” en önemli adımıdır. Bedenlerin formu, yıkanıp yıkanmadığı, yaraları, üzerindeki lekeler ve görünüşündeki diğer detaylar yas tutanın zihninde tekrar tekrar anımsanır, bulunmadığı/görülmediği takdirde ise, zorlayıcı imgelerle zihni işgal edebilir. Cenazeleri usulünce kaldırabilme, kaybın da kişinin iç dünyasında daha kaldırılabilir olmasına ve bir mezarın varlığı yas tutan için ölen kişiyle bağını hayatın içine anlamlı bir şekilde dahil edeceği sembolik bir alanın açılmasına vesile olur. Ölü bedenlere özenli erişim, cenazelerin uygun bir şekilde teslim edilmesi ve cenaze ritüellerinin sağlanabilmesi üzerindeki adalet talebini destekliyoruz.

³ Bkz. <https://bit.ly/3yWUZzl> (Son görüntüleme: 17.03.2023)

7. Depremle açığa çıkan duygular

Deprem sırasında ve sonrasında yaşanan üzüntü, öfke, çaresizlik, umutsuzluk gibi duygular olağanüstü bir duruma verilen olağan tepkiler olarak nitelendirilmektedir. Hem fiziksel hem psikolojik varlığı tehdit eden büyük bir acıdan sonra duyguları düzenlemek zorlaşabilir. Her ne kadar deprem ve deprem sonrasındaki ihmal edilmişlik ortak bir deneyim de olsa kişilerin duygulanımları ve verdikleri tepkiler farklılaşmaktadır. Ne var ki bu duyguları oldukları gibi deneyimleme ve düzenleme becerileri deprem öncesinden süregelen toplumsal cinsiyet dinamiklerinden azade değildir. Herkesin acıyı farklı deneyimleyebileceğinin bilincinde olarak, deprem bölgesinde duyguların dışavurumunda, hayatın diğer bütün alanlarında olduğu gibi cinsiyet eşitsizliklerinin göze çarptığını belirtmeliyiz. Çocuklara, yaşlılara ve hastalara verilen bakım emeğini çadırlarda ve konteynerlerde misliyle yüklenmeye devam eden kadınların acıyı yaşaması geniş bir duygulanım ranjında üzüntü ve çaresizlik duygularına sıkışmış görünmektedir. Erkekler ise acılarını daha çok öfkeyle dışavurmakta ve bu öfkenin bir kısmı kadınlara ve çocuklara yönelebilmektedir. Bu da kadınların üzerlerinde yoğunlaşan bakım yüküne bir de duygusal bir ağırlık olarak eklenmektedir.

8. Hayvanların koşulları

Depremden etkilenen milyonlarca canlı arasında hayvanlar da yer alıyor. Yaralı hayvanların tedavi, bakım ve barınmasını HAYTAP gibi gönüllü kurumlar üstlenmekte. Öte yandan, Antakya'da bulunduğumuz süreçte devletin varlık gösterdiği nadir zamanlardan birinin Sevgi Park'ındaki köpekleri toplamaya gelmek olduğuna şahit olduk. Bu girişim halkın direnişiyle başarısız olmuş ve halk, sokak hayvanlarıyla dostluk ve dayanışma içinde yaşamını sürdürme konusunda iradesini ortaya koymuştur. Sokak hayvanlarının yanı sıra özellikle köylerde inek, keçi, koyun, tavuk gibi hayvanlarla birlikte yaşayan insanlar, yem ve temiz su temininde sıkıntılar yaşamaktadır. Ayrıca hayvanları terk etmek istemeyen insanlar şehirden uzak çadırkentlere gönderilme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Ali İsmail Korkmaz, Ahmet Atakan, Abdullah Cömert. / Armutlu'da hasar görmüş bir bina.

ÖNERİ VE TALEPLER

Doğal felaketlerin tetiklediği toplumsal travmatizasyon sürecinde kişiler yoğun kaygı, korku, öfke, çaresizlik, yalnızlık, umutsuzluk, geleceksizlik, güvensizlik duyguları içinde olurlar. Olan bitene karşı tepkisizlik, yabancılaşma, odaklanamama, hatırlayamama gibi tepkiler bu süreçte olağandır. Bu duygu ve tepkilerin üç aya kadar sürebilecek akut dönemdeki olağanlığı yerini gerekli fiziksel, psikososyal koşullar sağlanmadıkça olağandışılığa bırakacaktır. Sağlanması zorunlu olan bu fiziksel ve psikososyal koşulları sadece depremden doğrudan etkilenen on il için değil, Türkiye'nin tümü için düşünmek zorunlu hâle gelmiştir; çünkü hem deprem bölgesindeki insanlar pek çok farklı şehre göç etmek durumunda kalmışlardır hem de kamu kurumlarının işlevini yerine getirmemesi çaresizlik, belirsizlik ve güvensizlik gibi duyguları Türkiye'ye yaygınlaştırmış, toplumsal bir travmatizasyon için başlatıcı olmuştur. Bu süreçten sağ kalarak ve birlikte güçlenerek çıkmamız için kamu kurumları, sivil toplum ve ruh sağlığı çalışanlarına yönelik önerilerimiz şunlardır:

- **Depremden etkilenen bütün canlıların esenliği sağlanmalıdır.** Süreç sadece insan merkezli işletilmemeli, depremden etkilenen bütün canlıların ihtiyaçlarını gözeten politikalar geliştirilmelidir.
- **Temel ihtiyaçlar ivedilikle karşılanmalıdır.** Yeterli ve sağlıklı beslenme karşılanmalı, hava şartlarına ve her bedene uygun kıyafetler ihtiyacı olan herkese ulaştırılmalıdır. Bu dağıtımlar insanları sıraya sokmaya çalışarak değil, tespit edilen ihtiyaç sahiplerine tek tek ulaştırılmalıdır. Bulaşıcı hastalıklara, sobadan zehirlenmelere, asbeste maruz kalmaya imkân vermeyecek biçimde çevresel koşulların düzenlendiği güvenli ve kalıcı barınma alanları sağlanmalıdır. Elektrik, internet ve su ücretsiz ve kalıcı bir biçimde her yaşam alanına acilen getirilmelidir. Mobil tuvalet ve banyoların sayısının arttırılması, temizliğinin düzenli aralıklarla yapılması, hijyen malzemelerinin devamlı bulundurulması (sıvı sabun, peçete) ve en önemlisi de temiz suyun bir an önce sağlanması gerekmektedir. Depremden etkilenen hem Türkiyeliler hem de göçmenler için sürekli yer değiştirileceği gerçek ya da sembolik tehditlerinin olmadığı bir barınma şarttır. Bu belirsizlikler ortadan kaldırılmak yerine sürekli hâle getirildiğinde travmatik yaşantı sonrasındaki akut belirtilerin şiddeti azalmayacak, kronikleşecektir.

- **Acilen kolektif mutfak ve çamaşırhaneler gibi bakım emeğini ortaklaştıracak alanlar kurulmalıdır.** Cinsiyetçi iş bölümüyle kadınlara yüklenen bakım emeği yükü depremle beraber arttı. Deprem öncesi çekirdek ailenin bakım emeği yükünü üstlenen kadınlar şimdi geniş ailelerin işlerini üstleniyor. Bir yandan da duygusal yıkım sonrası yeniden inşa edilmeye çalışılan toplumsal bağların sorumluluklarını üstlenmiş durumdadır. Toplumsal yeniden üretim emeğinin kolektif olarak paylaşabileceği alanların, ilişkilerin kurulmasının önemi böyle bir dönemde çokça artmıştır.
- **Bebeklerin ve çocukların sağlıklı gıdaya erişimi sağlanmalıdır.** Bebek ve çocukların sağlıklı ve dengeli beslenecekleri gıdaya ulaşmaları sağlanmalı, sosyal çalışmacılar özel koşullarda çocuk beslenmesi konusunda eğitilmeli ve ailelere yönelik gerekli bilgilendirmeler yapılmalıdır.
- **Geleceksizlik ve güvencesizlik karşısında eğitim-öğretimin devamlılığı sağlanmalıdır.** Çocuklar için yaşlılarıyla oyun oynayabilecekleri ve eğitimlerinin destekleneceği ayrı alanların oluşturulması, bu alanların sayılarının olabildiğince artırılması gereklidir. Özellikle sınava hazırlanan 8. ve 12. Sınıf öğrencisi olan çocuk ve gençlerin eğitim ve öğretimleri için gerekli materyallerin sağlanması ve okul destek programlarının planlanması ve en temelde yüz yüze, örgün öğretimlerine devam etmeleri için gerekli koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu çocuk ve gençlerin depremle artan sınav kaygıları ancak bu şekilde olağanlaşacaktır. Çocukların eğitimlerine kesintisiz devam etmeleri için güvenli ve kalıcı okul mekânlarının hızlıca oluşturulması gerekmektedir.
- **Depremden etkilenen özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.** Kalabalık, gürültülü ve alışıktan dışındaki ortamlarda bulunmakta güçlük çeken, bu durumlarda kaygı ve öfke nöbeti yaşayabilen nöroçeşitliliğe sahip bireyler (özellikle çocuklar) için destekleyici ve yatıştırıcı bir mekanizma oluşturulmalı. Engelsiz ve erişilebilir merkezler ve çevre düzenlemeleri sağlanmalı. Özel beslenme gereksinimine uygun besinlerin temini sağlanmalı. Özel gereksinimli çocukları kapsayıcı eğitim, oyun ve aktivite alanları sağlanmalıdır. Engelli ve yaşlılar için saha taraması düzenli aralıklarla yapılmalı ve konteyner geçişlerinde öncelik verilmelidir. Yapılan saha taramasında engelli ve yaşlı kişilerin spesifik ihtiyaçları (tekerlekli sandalye, mama, yetişkin bezi, işitme cihazı ve vd.) tespit edilerek hızlı bir şekilde çözüme ulaştırılması gerekmektedir.
- **Depremden etkilenen göçmen/mültecilere karşı uygulanan ırkçı politikalarından vazgeçilmelidir.** Deprem ya da sonrasında yaşanan sorunların müsebbibi göçmenler ya da mülteciler değildir. Deprem karşısında hangi ulus kimliğine sahip olduğunun da bir önemi yoktur. Özellikle siyasiler tarafından bile isteye yükseltelen bu ırkçı politikaların amacının mevcut öfkeyi

ilgisiz kanallara yöneltmenin bir yolu olduğu düşünülmektedir. Suriyeli mültecilerin insani koşullarda yaşayabilecekleri ortamın oluşturulmadığı ve derme çatma çadırlarda yerel halktan uzakta ve AFAD hizmetlerinden faydalanamadıkları bölgede konumlandırılmış oldukları gözlemlenmiş olduğundan bu durumun bir an önce iyileştirilmesi ve temel ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir.

- **Daha önceki Van Depremi, Gölcük Depremi gibi birçok afette de gördüğümüz gibi ihtiyaçların karşılanması sırasında “aile” önceliğine son verilmesi, yalnız yaşayan kadınlar ve LGBTİ+ların ihtiyaçları ve güvenliği sağlanmalıdır.** Birçok afette ya da olumsuz yaşantıda ailelerin öncelenmesi, gıdaların, çadırların, ihtiyaç malzemelerinin yalnız yaşayan kadınlara ve LGBTİ+lara verilmemesi, kadınları ve LGBTİ+ları şiddet gördükleri ailelere geri dönmelerine sebep olmaktadır. Kadınların ve LGBTİ+ların özgün taleplerine kulak verilmelidir.
- **İhmal, istismar ve suça sürüklenmenin önüne geçilmeli, önleyici/koruyucu mekânsal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.** Çadır kentlerin ve bunların dışında kalan çadır topluluklarının gece çevre aydınlatmasının iyi yapılması, mobil tuvalet ve banyoların çadırlara çok uzak mesafede olması bu anlamda önemlidir.
- **Erkek şiddetini önleyecek ve şiddetten koruyacak mekanizmalar oluşturulmalıdır.** 6284 hassasiyetle uygulanmalı, İstanbul Sözleşmesi ivedilikle yürürlüğe sokulmalıdır. Kadın, çocukları hedef alan erkek şiddetini önlemek adına başvuru mekanizmaları işler duruma getirilmeli, çadırkent/konteyner alanlarında koruyucu önlemler alınmalıdır. Aile üyelerinin deprem öncesindeki ilişkilerine kulak verilerek çadır ve konteynerlerin tesisi sağlanmalıdır. Güven duygusunun depremle yitildiği bir dönemde bu ayrıca önemlidir. Kadınlar için, tehdit altında hissettiklerinde ya da şiddete maruz kaldıklarında başvurabilecekleri, çadır yerleşim yerlerine yakın, kadına yönelik şiddet başvuru konteynerlerinin kurulması önem arz etmektedir.
- **İnşa sürecinde yıkım yaşayan bölgelerin dokusu korunmalıdır.** Deprem öncesinde de çeşitli asimilasyon ve göç ettirme politikalarının uygulandığı bu bölgelerde yıkımın fırsat bilinerek yeniden inşa sürecinde yerlerinden edilen Arap Alevilerin ya da Kürtlerin yerine Türk Sünnilerin yerleştirilmemesi, yıkım bölgelerinin rant kapısına dönüştürülmesine izin verilmemelidir. Bölgenin öznelerinin kimlikleri, talepleri, ihtiyaçları gözetilerek, öznelerle birlikte inşa sürecine girilmelidir.
- **Deprem bölgesine giden kamu görevlileri ve gönüllüler arasında rotasyon olmalı ve bu kişiler depremden etkilenenlerle birlikte birbirlerini de gözetmelidir.** Psikososyal destek sunmak amacıyla oluşturulan grupların (aile ve toplum hizmetleri, engelli ve yaşlı hizmetleri ekipleri, belediyelerin

sosyal hizmet daire başkanlıkları, STK, meslek örgütleri, vd.) sunmuş olduğu hizmetler, koordinasyon eksikliği sebebiyle mükerrer ziyaretler ve karmaşaya sebebiyet vermektedir. Bu durum depremden etkilenen kişilerde olumsuz yansımaları olmakta ve karşılanmamış beklentilere neden olduğundan daha koordineli ve alanında yetkin kişilerce yapılması gerekmektedir. Ayrıca gönüllü ve görevli kişilerin ruh sağlığı da gözetilerek psikososyal destek almaları ve dönüşümlü çalışmaları sağlanmalıdır. Ayrıca TAMP'da destek çözüm ortağı olarak STK ve meslek odaları iş birliğine dahil edilmesine rağmen (belirsizlikler ve çokça eksiklikler olmakla birlikte) alanda özellikle çadır kentlerde dayanışma ve destek çalışmalarına dahil olmalarına müsaade edilmemiş ya da çeşitli zorluklar çıkarılmıştır. STK'lara ve meslek odalarına dayanışma faaliyetlerinde zorluklar değil kolaylıklar sağlanmalıdır.

- **Depremden etkilenenlerin gönüllü/ücretli faaliyetlere katılımına alan açılmalıdır.** Bu toplumsal travmayı birlikte yaşayan özneler olarak bunu aşacak kimselerin yine bizler olduğunun farkındalığıyla birlikte hareket etmek, farklarımızla beraber iş bölümünde bulunmak bizleri ve depremden etkilenenleri etkisiz pasif nesnelere değil, aktif özneler yapacaktır. Bu da çaresizliğin ve umutsuzluğun aşılmasına ve yas sürecinin sağlıklı geçirilmesine olanak sağlayacaktır.
- **Olağan bir yas sürecinin gereklilikleri karşılanmalıdır.** Olağan bir yas süreci; bütün kayıpların (insanlar, mekânlar, kültürel yapılar vd.) hak ettiği gibi ilgili kültür ve inançlar doğrultusunda cenaze ve yasa ilgili törenlerin yapılmasını gerektirir. Ruh sağlığı çalışanları, depremden etkilenenlerin kayıplarıyla baş etme stratejilerini güçlendirme motivasyonu taşıyabilirler. Bu, büyük oranda psikososyal desteğe içkin bir süreçtir. Bunun yanında, şehirlerin yeniden inşa sürecinde depremle kesintiye uğrayan (ve fakat binlerce yıldır olan) kültürel dokunun da aktarılması gözetilmelidir.
- **Depremden etkilenenlere psikososyal paylaşım alanları açılmalıdır.** Deprem bölgesine hangi görevi üstlenerek gitmiş olursa olsun gönüllüler, kamu görevlileri çocuk, genç, yetişkin insanların deprem yaşantılarını onların açıklamalarına imkân verecek şekilde dinlemelidir. Bu açıklamalar depremden etkilenen kişilerin kendi politik, dini, etnik aidiyetine ilişkin biçimde kadercilik, komplo teorileri ve ne yazık ki ırkçı olabilmektedir. Gönüllüler ve kamu görevlileri kendi açıklamalarını paranteze almalı, uygun koşullar yoksa depremden etkilenenlerle tartışmaya girmemelidir. Aksi durumlar, kişilerin kendini açmasının önüne geçecektir. Yetişkinlerden farklı olarak özellikle çocukların kendilerini ifade edebilmeleri, yaşadıklarını anlamlandırabilmeleri için en başat araçlardan biri olarak oyunlara imkân verecek güvenli alanlar yaratılmalıdır, sosyal gelişimleri için elzem olan yaşitlarıyla birliktelikleri sağlanmalıdır.

- **Çok dilli psikososyal destek konusunda adımlar atılmalıdır.** Psikososyal desteğin sağlanmasındaki en etkili yollardan biri de destek ihtiyacı olan bireylerle kurulan doğrudan iletişimidir. Bu iletişim kanallarından biri de konuşmadır. Konuşmanın aracısız ve kesintisiz olmasını sağlayan şey etkileşimde olan iki kişinin de aynı dili konuşabiliyor olmasıdır. Bizim deneyimlerimizde zorlandığımız hususlardan biri de dil üzerine yaşanan aksaklıklar oldu. Kürtçe ve Arapça psikososyal destek faaliyetleri konusunda adımlar atılmaktadır.
- **Depremden etkilenenlerin göç ettiği her il, ilçede psikososyal destek mekanizmaları yaygınlaştırılmalı ve işletilmelidir.** Kamu kurumlarına manevi danışmanlık yerine daha fazla psikolog istihdam edilmeli ve süreç ruh sağlığı uzmanlarının bilgisi ve pratiğiyle şekillenmelidir. Ayrıca İstanbul, İzmir, Ankara'da faaliyetlerine başlamış olan Psikososyal Dayanışma Ağları (PSDA) dikkate alınmalı ve desteklenmelidir. Bir önceki maddede belirttiğimiz üzere, çok dilli psikososyal destek mekanizmaları sağlanmalıdır.
- **Arama kurtarma çalışmalarındaki yokluğundan, depremden etkilenenlerin yemek, barınma, su, elektrik gibi en temel ihtiyaçlarını karşılamayarak bu depremi katliama dönüştüren sorumlular, depremden etkilenenlerin adalet duygusunun onarılması için hesap vermelidir.** Devletin ve sermayenin hiçbir kaynağı depremden etkilenenler için seferber edilmediği gibi deprem bölgesi devlet ve yandaş sermayesi deprem bölgesini yeniden bir rant alanına dönüştürmek adına kollarını sıvamış durumdadır. Bu kadar insanın ölümünden ve yaşamlarının böylesine yıkılmasından sorumlu olanlar siyasi konumlarının ve rantla elde ettikleri ekonomik konumlarının sürmesi kabul edilemezdir.

Ali İsmail Korkmaz Akdeniz Armutlu Koord. Merkezi'ndeki bir döviz.

